

Щербак В.Г.,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного менеджменту
та політики зайнятості
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Мельнь О.В.,
к.е.н., старший викладач
кафедри економічного аналізу і обліку
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В Україні на сучасному етапі стан інноваційної діяльності визначається як кризовий. Такі чинники, як відсутність фінансування з боку держави, високі кредитні ставки, слабка зацікавленість виробників у впровадженні нових розробок, недостатність інформації про ринки збуту, незацікавленість робітників у впровадженні інновацій на підприємствах, а також нестача коштів у підприємств для розроблення та впровадження нововведень стримують інноваційну діяльність вітчизняних підприємств.

Відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів, їх концентрації на найбільш значних та перспективних напрямках розвитку; відсутність механізму стимулювання підприємств до збільшення фінансування здійснюваних ними досліджень і розробок, а також відсутність чіткої інноваційної політики, спрямованої на вирішення конкретних економічних проблем становлять основні перешкоди інноваційному розвитку в Україні [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку інноваційної політики та інноваційним процесам на промислових підприємствах присвятили свої праці такі вчені як Антонюк Л.Л., Аньшин В. М., Анищенко Ю. В., Гриньов А. В., Зимовець В.В., Гриньова В. М., Кардаш В. Я., Лынник Н. В. та

багато інших вітчизняних та іноземних економістів. Однак, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з цієї проблеми, питання інноваційного розвитку та фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є недостатньо науково дослідженими та залишаються постійним об'єктом дискусій, а результати існуючих досліджень не завжди успішно реалізуються в практичній діяльності промислових підприємств.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у аналізі сучасного стану інноваційного розвитку підприємств та обґрунтуванні напрямків активізації інноваційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування інноваційної моделі розвитку України зумовлено сучасним розвитком вітчизняної економіки, прагненням інтегруватись до світового співтовариства. Становлення засад інформаційного суспільства неможливо без розвитку інноваційної сфери економіки, яке втілюється в розвиток високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію, підвищення технологічного забезпечення виробництва підприємств завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням. Формування нового економічного укладу – перехід на інновативно-інноваційну модель розвитку економіки створення сприятливої умови для залучення іноземних інвестицій, стимулює розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, що дозволяє ним отримати власний новий інтелектуальний продукт. Рівень економічного розвитку держав у XXI ст. визначається науково-технічним прогресом і інтелектуалізацією основних факторів виробництва, що потребує специфічного мікроклімату для забезпечення синергетичного інноваційного ефекту.

В Україні на сучасному етапі розвиток економіки, має забезпечувати її ефективне функціонування та зростання у майбутньому. Розвиток економіки країни залежить від рівня інноваційної діяльності кожного підприємства, тому як впровадження інновацій є основним чинником забезпечення інноваційної активності та ефективної діяльності як окремих підприємств, так і економіки

країни в цілому. Інноваційний тип економічного розвитку є фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку.

Вирішальним чинником успіху підприємницької діяльності, який мусить забезпечити виживання і фінансову стабільність українських підприємств, є впровадження нових ідей і продуктів, прогресивних технологій й організаційних рішень, що базується на проведенні підприємствами наукових досліджень, створенні високих технологій. Складність впровадження таких структурних перетворень полягає в тому, що при наявності значної наукової та технологічної бази на більшості вітчизняних промислових підприємств спостерігається зниження інноваційної активності. Це пояснюється нестачею власних інвестиційних коштів у підприємств, недостатньою державною інвестиційною підтримкою і бюджетним фінансуванням державних підприємств, нерозвиненістю банківсько-кредитної системи, низьким інноваційним потенціалом самих підприємств, певною ізоляваністю від провідних зарубіжних підприємств і наукових організацій, високим рівнем ризиків в інноваційній діяльності.

На промислових підприємствах України наявним є певний інтелектуальний та науково-технічний потенціал, що в змозі забезпечувати оновлення, реструктуризацію, модернізацію виробництва і його подальший інноваційний розвиток. Більшістю вчених-економістів, що займаються проблемами інноваційної діяльності, підкреслюються важливість таких досліджень [2; 7; 5; 61; 8; 9]. Але головною умовою розвитку інноваційної діяльності підприємств є наявність фінансових ресурсів. На даний момент фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств різко погіршилося внаслідок фінансової кризи 2008–2009 рр. Це сталося за рахунок зменшення державних витрат, через недостатній обсяг недержавних замовлень на виконання наукових досліджень і розробок, зменшення можливостей для кредитування та самофінансування підприємств. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні наведено у таблиці 1.1.

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств

Джерела фінансування, % Роки	Власні кошти	Кошти державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела	Разом
2006	84,60	1,86	2,86	10,68	100,00
2007	73,72	1,33	2,97	21,98	100,00
2008	60,56	2,81	0,96	35,67	100,00
2009	65,02	1,60	19,03	14,35	100,00
2010	59,35	1,08	29,97	9,59	100,00
2011	52,9	1,04	0,39	45,64	100,00

Джерело: Зведено автором на підставі [10]

Виходячи із структури фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств слід зазначити, що держава не приділяє цьому питанню уваги. Основним джерелом, яке забезпечує збільшення обсягу фінансових ресурсів інноваційної діяльності підприємств України, є власні кошти підприємств. Протягом 2006-2011 років їх питома вага зменшилась з 84,6% до 52,9%. Цих коштів явно недостатньо для впровадження радикальних та довготермінових інноваційних проектів.

Прибуток є джерелом власних коштів підприємств, які спрямовуються на інноваційну діяльність. Тому зрозуміла причина низького рівня інноваційної активності. Більшість підприємств працює збитково, а ті підприємства, які отримують прибуток, не хочуть ризикувати ним, тому, що інноваціям притаманний високий рівень ризику. Саме тому, для розвитку інноваційної діяльності слід активно розвивати банківський сектор в частині залучення цільових інвестицій, вигідного вкладення вільних фінансових коштів підприємств, фінансування перспективних науково-технічних досягнень. Частка банківського сектору в фінансуванні інновацій на даний період є ще занадто низькою. Незадовільне банківське кредитування підприємств взагалі та їх інноваційної діяльності зокрема також є причиною недостатнього обсягу самофінансування вітчизняних підприємств. Особливо гострою ця ситуація склалася щодо довгострокового кредитування, яке має бути основним

стимулом до інноваційного розвитку підприємств, але становить малу частку в загальному обсязі кредитних портфелів банківсько-кредитних установ. У структурі кредитного портфелю банківської системи непропорційно зростає питома вага короткострокових позик і, як наслідок, знизилася частка довгострокових, які повинні бути базою для інноваційної діяльності. Але і не всі довгострокові кредитні вливання використовуються в інноваційних цілях.

Зменшилося фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2011 році за рахунок іноземних інвесторів, оскільки іноземних інвесторів стримують нестабільність вітчизняного законодавства, політична нестабільність та низький рівень захисту зі сторони держави на фоні високого рівня інноваційного ризику, що не сприяє розширенню інвестування української науково-технічної та інноваційної діяльності за рахунок співробітництва з іноземними замовниками.

Кошти на інноваційну діяльність, які надаються місцевими бюджетами та позабюджетними фондами є дуже незначними і не мають впливу на загальний розвиток інноваційної діяльності і це свідчить про низький рівень впливу місцевої влади на інноваційну діяльність підприємств.

У провідних країнах світу бюджетні кошти є основним джерелом фінансування інноваційної діяльності і вони лімітуються у законодавчому порядку. Успіх інноваційної діяльності у США, Японії, Німеччині, Великій Британії та інших країнах забезпечили державні пільги [1].

Досвід сучасних інноваційних систем різних країн свідчить про необхідність використання венчурного бізнесу на вітчизняних підприємствах [3]. Венчурний бізнес представлено самостійними невеликими фірмами, що спеціалізуються на дослідженнях, розробках та впровадженні нової продукції. Такий вид бізнесу знаходить широке поширення в США, Західній Європі, Японії. Венчурні фірми працюють не тільки на етапах росту як на мікрорівні (власного створення та становлення), так й на мезорівні (реформування галузі/ регіону) й активного розвитку винахідницької діяльності, а й на етапах падаючої активності наукових вишукувань. Венчурні фірми, як правило, збиткові, тому що не займаються виробничою діяльністю, а просувають власні

результати досліджень для впровадження іншим підприємствам – експлорентам, пацієнтам, комутантам. Для зниження ризикованості капіталовкладень венчурні фірми організують дочірніми у великих підприємствах. Кількість співробітників на них невелика. Для успішного створення венчурних підприємств необхідна наявність наступних складових:

- ідеї інновації – нового виробу (послуги), технології, принципу організації, управління;
- потреби суспільства і здатність підприємця, який здатний на підставі запропонованої ідеї створити нове інноваційне підприємство;
- ризикового капіталу для фінансування подібних фірм.

Венчурне фінансування здійснюється у двох основних формах – придбання акцій нових компаній або надання кредитів різного виду, звичай із правом конверсії в акції. У більшості випадків венчурний капітал представляє собою розміщення ресурсів (фінансових, майнових та ін.) великих корпорацій, банків, різних (державних, страхових, трастових) фондів у такі сфери діяльності, яким притаманний не тільки підвищений ступінь ризику, а й інноваційність, зростання або ця сфера бізнесу переживає суттєві зміни.

На відміну від інших форм інвестування, дана форма має ряд специфічних рис, а саме: участь на правах інвестора в капіталі компанії; надання коштів на тривалий строк; активна роль інвестора в управлінні фінансованою фірмою.

Вітчизняні промислові підприємства знаходяться в невігідній ситуації в порівнянні з підприємствами США, Японії, Німеччини, Великої Британії, Східної Європи і Південно-Східної Азії, особливо в інноваційній сфері діяльності. Україна має потужний науковий потенціал, але на жаль недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності, що є однією з причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств, кризові явища призвели до втрати попиту на наукову продукцію на внутрішньому ринку, що пояснюється падінням загального рівня інвестицій, зростанням взаємної заборгованості і переорієнтацією економічної діяльності з реального сектора в сектор швидкої віддачі інвестованого капіталу. Активізація

фінансування вітчизняних інновацій та трансфер закордонних інновацій залежить перш за все від активних дій зі сторони держави.

Висновки з проведеного дослідження. В Україні протягом останнього десятиліття фактично проводилася регресивна науково-технологічна політика, спрямована на руйнування власного науково-технологічного потенціалу, а отже – і на зменшення шансів для інноваційного розвитку економіки. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств показав, що вітчизняні підприємства відчувають суттєву нестачу власних фінансових ресурсів, які мають бути спрямовані на інноваційний розвиток, а також існує значна кількість перешкод щодо зовнішнього фінансування. Державна політика України має стимулювати інноваційний розвиток підприємств і всіляко підтримувати впровадження інновацій на підприємствах країни, що приведе до поживлення економічної ситуації в країні. Також для активізації інноваційного розвитку сучасної економіки в Україні пропонується сформувати систему стимулювання розвитку венчурного бізнесу та створення відповідного його правового забезпечення. Держава має розробити і впровадити механізм надання пільг інноваційно активним підприємствам; здійснити середньострокове та довгострокове кредитування зі знижкою ставки інноваційної діяльності підприємств; звільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка спрямовується підприємствами до інноваційних фондів.

Бібліографічний список

1. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 399 с.
2. Аньшин В. М. Менеджмент инвестиций и инноваций в малом и венчурном бизнесе : [учеб. пос.] / В. М. Аньшин, С. А. Филин. — М. : Анкил, 2003. — 360 с.
3. Анищенко Ю. В. Свободные экономические зоны [Текст] / Ю. В. Анищенко // Вестник налоговой службы Украины. — 2000. — № 17–18. — С. 89–100.

4. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління [Текст] / А. В. Гриньов. — Х. : ІНЖЕК, 2003. — 308 с.
5. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток: моногр. / Відпов. ред. д.е.н., проф.В.І. Кононенко. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
6. Гриньова В. М. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда, Ю.М. Великий. — 2-ге вид., доопр. і доп. — Х.: Інжек, 2006. —664 с.
7. Кардаш В. Я. Товарна інноваційна політика : [навч. пос.] / В. Я. Кардаш. — К. : КНЕУ, 2002. — 124 с.
8. Лынный Н. В. О материальном стимулировании изобретательства [Текст] / Н. В. Лынный // Вопросы изобретательства. — 1989. — № 11. — С. 86–89.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/.](http://www.ukrstat.gov.ua/))

Анотація

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні виступають власні кошти підприємств. Пропонується державна підтримка у вигляді формування державної системи гарантій банківських кредитів, надання пільг по кредитуванню інноваційних проектів банківськими установами та формування системи стимулювання розвитку венчурного бізнесу.

Ключові слова: інноваційна діяльність, джерела фінансування, витрати на інноваційну діяльність, банківські кредити, інноваційний розвиток.

Аннотация

Основным источником финансирования инновационной деятельности в Украине выступают собственные средства предприятий. Предлагается государственная поддержка в виде формирования государственной системы гарантий банковских кредитов, предоставление льгот по кредитованию

инновационных проектов банковскими учреждениями и формирования системы стимулирования развития венчурного бизнеса.

Ключевые слова: инновационная деятельность, источники финансирования, затраты на инновационную деятельность, банковские кредиты, инновационное развитие.

Annotation

The main source of financing of innovative activity in Ukraine are the companies' own funds. Offered government support in the form of the formation of the state system of guarantees of bank loans, benefits of innovative projects lending by banking institutions and the formation of stimulating the development of a business venture.

Keywords: innovation, funding sources, the cost of innovation, bank loans, innovative development.